

Dragica Mlinarič

Grafične tehnike pri pouku likovne vzgoje v drugem razredu osnovne šole

Strokovni članek

UDK 373.3:37.091.33:76

POVZETEK

V članku opisujemo ugotovitve, pridobljene s pomočjo študije primera. Opazovali, analizirali in preučevali smo dogajanja v razredu pri pouku likovne vzgoje, pri katerem smo se ukvarjali z grafičnimi tehnikami: monotipijo, kolažnim tiskom, tiskom s pečatniki, kolagrafijo in računalniško grafiko. Ugotovili smo, da so bili učenci najbolj samostojni in spretni pri izvajanju tehnike kolažnega tiska, najmanj pri tisku s pečatniki in zadovoljivo spretni pri ostalih tehnikah. Učenčevo poznavanje pojmov s področja grafike in pozitiven odnos do grafičnih tehnik sta naraščala glede na večje število izvedenih učnih enot. Prišli smo do ugotovitve, da so materialni pogoji za izvedbo grafičnih tehnik zadovoljivi. Ugotovili smo tudi, da je grafika kot likovno področje glede interesa učencev zastopana enako kot ostala likovna področja in da učenci najraje ustvarjajo v računalniški grafiki. Opazili smo, da so bili učenci za izvajanje grafičnih tehnik zelo motivirani in jih želijo izvajati tudi v prihodnje.

Ključne besede: drugi razred, osnovna šola, likovna vzgoja, grafika, grafične tehnike

Graphic techniques in art lessons in the second grade of elementary school

ABSTRACT

The article describes the findings based on a case study. We have observed analyzed and evaluated activities in the classroom during art lessons, where the focus was set on graphic techniques: monotype, collage print, seal printing, collagraphy and computer graphics. The findings show that the pupils were the most independent and with the highest motivation while working on the collage technique, while on the other side the least motivational was seal printing. The pupils were more or less skillful at other graphic techniques. The findings also show that the pupil's interest in learning terms about graphic arts and his/her positive attitude towards graphic techniques increased with the number of performed lessons. We found out that the material conditions are on a satisfactory level. Considering the pupils' interest, graphic arts as a particular area of arts, is more or less in the same position as other areas. Nevertheless, the most attractive for the pupils is computer graphics. We also noticed that pupils were highly motivated while carrying out the graphic activities and do not want to miss them in the future.

Key words: second grade, elementary school, art education, graphics, graphic techniques

Uvod

Učenci v osnovni šoli svoje prve izkušnje s področja grafike nadgradijo. Spoznajo in ločijo nove likovne pojme, uporabljajo in prepoznavajo različne materiale za izdelavo matric, spoznajo nove postopke za izvajanje grafičnih tehnik, skratka, rešujejo svoji starosti primerne likovne naloge s področja grafike. Pri izbiri grafičnih tehnik, ki jih želimo izvajati z učenci, je pomembno, da izberemo tehnike, primerne razvojni stopnji učencev. Natančno moramo načrtovati vse faze učnih ur, ki jih gradimo na učenčevem predznanju. S samim postopkom izvedbe grafične tehnike moramo biti dobro seznanjeni, da lahko svoje znanje in izkušnje na zanimiv način posredujemo učencem. Poznati in pripraviti moramo ves potreben material za izvedbo posamezne grafične tehnike. Učence moramo motivirati za likovnoustvarjalno delo. Učenci pri izvajanju likovnih nalog s področja grafike pridobivajo izkušnje in znanja, ki jih pri drugih likovnih področjih ne morejo. Zato je pomembno, da jim omogočimo, izvajati naloge s področja grafike večkrat v šolskem letu oziroma tolikokrat, kot je predvideno po učnem načrtu (6–8 ur v drugem razredu osnovne šole).

Likovno področje grafike

Grafika je likovno področje, ki se ukvarja z odtiskovanjem. Umetniško delo odtisnemo na različne materiale, kot sta papir in platno. Dobimo odtis. Grafika je tudi vtis, saj lahko grafično delo vtisnemo v tiskano ploščo. Umetnik svoje zamisli prilagodi materialu in v material. Površina tiskane plošče, ki jo oblikuje, ima lahko pozitiven ali negativen relief. Grafika je pečat avtorjevega dela (Paro, 1991). Zaradi napornega dela v realizaciji grafike umetnik ne more neposredno, spontano izraziti svojih vtisov, ampak jih uresničuje tekom dela, od zamisli do samega postopka tiskanja (Karlavaris, Kelbli in Stanojevič Kastori, 1982). Grafika (gr. graphein, č. grafein, pisati, vrezovati) je v likovni umetnosti skupen naziv za vse tehnične postopke razmnoževanja risbe oziroma slike s pomočjo matrice, narejene ročno, s kemijskimi ali fotomehničnimi postopki, v zrcalni sliki. Umetniška grafika nastane z ročnim delom umetnika – grafika. Njen rezultat je original. Sredstva umetniškega izražanja predstavljajo tehnični postopki, ki jih mora umetnik dobro poznati in obvladati. Poznati mora tudi ustrezne materiale in pripomočke, tehnologijo materiala, tehnike izdelave matrice in postopke tiskanja (Hozo, 1988). »Grafika je eno izmed likovnih področij. Njena značilnost je oblikovanje na ploskvi. Obsega risarska in slikarska dela ter je povezana s tehničnim postopkom pripravljanja plošče in tiskanjem« (Hofler, 1991, str. 53). Po Jesihu je grafika zelo široko področje. Vključuje različne vidike, kot so: estetski, zgodovinski, tehnološki, sociološki, likovnoteoretski in didaktični.

Grafika v nižjih razredih osnovne šole

V današnjem učnem načrtu se učenci že v prvem razredu seznanijo z grafiko in rešujejo likovne naloge s tega področja. V drugem in tretjem razredu znanje s področja grafike utrdijo in nadgradijo. V prvem triletju osnovne šole je predmetu likovna vzgoja namenjenih 210 ur, to je dve uri tedensko (kot blok uri ali drugače) in

70 ur v posameznem razredu. V drugem razredu je likovnim področjem (risanju, slikanju, kiparstvu in prostorskem oblikovanju) namenjenih enako število ur (15–16 ur), grafiki pa manj (6–8 ur) (Učni načrt, 2004). Pri grafiki si učenci izkušnje pridobivajo ob ukvarjanju z različnimi grafičnimi tehnikami. Cilji reševanja problemov se nanašajo na usvajanje in opisovanje likovnih pojmov in likovno izražanje. Spoznajo postopke za izvedbo najpreprostejših grafičnih tehnik (tisk s pečatniki, kolažni tisk, monotipija, kolagrafija in računalniška grafika) in se likovno izrazijo, tako da uredijo kompozicijo iz naravnih materialov in jo odtisnejo. Tiskajo s samostojno izdelanimi pečatniki ter izdelajo matrico iz mehkejših materialov različnih površin in jo odtisnejo. Grafične liste tudi primerno opremijo. Razložijo pojme: tiskarstvo (grafika), tiskanje, odtis, matrica, materiali za izdelavo matric, površine materialov, tiskarski pripomočki, označitev odtisa (Učni načrt, 2004).

Metodologija

Namen raziskave je, opazovati in analizirati dogajanja pri urah grafike v drugem razredu. Zastavili smo si naslednja raziskovalna vprašanja:

- Kako so učenci motivirani za spoznavanje novih grafičnih tehnik?
- Kakšna je samostojnost oziroma spretnost pri izvajanju grafičnih tehnik?
- Kakšno je poznavanje pojmov s področja grafike ob začetku in ob koncu spremljave?
- Kakšne so razlike v učenčevem odnosu do grafičnih tehnik ob začetku in ob koncu raziskave?
- Kakšen je interes za izvajanje grafičnih tehnik skozi potek študije?
- Kašne so materialne možnosti za izvajanje grafičnih tehnik?

Pri raziskovalnem delu smo uporabili deskriptivno in kavzalno neeksperimentalno metodo empiričnega pedagoškega raziskovanja. Izvedli smo študijo primera. Na podlagi primera smo odgovorili na zastavljena raziskovalna vprašanja in analizirali rezultate. Podatke smo pridobivali tudi z analizo likovnih del, ki smo jih kvalitativno obdelali (Sagadin, 1993). Raziskovalni vzorec predstavljajo učenci OŠ Janka Padežnika Maribor. Sodelovalo je 15 učencev 2. b-razreda. Od tega je bilo 7 deklic in 8 dečkov. V preteklem šolskem letu smo v 2. b-razredu OŠ Janka Padežnika Maribor izvedli pet didaktičnih enot (2 x 45 minut) s področja grafike. V vsaki enoti so se učenci ukvarjali z drugo grafično tehniko. Podatke smo pridobivali z vprašalniki za učence, ki smo jih uporabili pred izvedbo posamezne didaktične enote in po njej. Opazovali smo trenutno dogajanje med potekom študije in delali sprotne zapiske. Dogajanje med potekom učnih enot smo tudi snemali in fotografirali ter oboje analizirali. Prav tako smo podatke pridobivali z analizo likovnih del, ki smo jih kvalitativno obdelali (Sagadin, 1993). Podatke smo obdelali tako, da smo sistematično analizirali in uredili zapiske sprotnih opažanj ter pregledovali in analizirali dogajanja preko videoposnetkov učnih ur. Sprotno smo opazovali tudi materialne pogoje in zahtevnost načrtovanja učnih ur za izvajanje grafičnih tehnik. Primerjali in analizirali smo odgovore učencev, pridobljenih pri kratkih anketah

pred potekom in po poteku učnih enot. Vsak učenec je dobil listič, s pomočjo katerega smo pridobivali odgovore na zastavljena vprašanja. Uporabljali smo tudi nevezani intervju, s katerim smo dobili sprotne informacije o njihovih občutkih, interesih, doživljanju uspeha in motivaciji ob izvajanju likovnih nalog. Za vsako učno uro smo skrbno pripravili učno pripravo. Vse priprave so se nanašale na likovno področje grafike. V vsaki učni enoti so se učenci ukvarjali z drugo grafično tehniko in z enakim likovnim problemom: tiskarstvo, tiskanje, odtis. Grafične tehnike, s katerimi smo se ukvarjali pri urah likovne vzgoje, so bile: monotipija, kolažni tisk, kolagrafija, pečatni tisk in računalniška grafika.

Rezultati in interpretacija

Naše prvo raziskovalno vprašanje je bilo, **kako so učenci motivirani za spoznavanje grafičnih tehnik**. Ugotovili smo, da sta v primeru pečatnega tiska enako močni motivacijski sredstvi izdelava pečatnikov in odtiskovanje z njimi. Ugotovili smo tudi, da pri izvedbi računalniške grafike učence najbolj motivira delo z računalniškimi orodji. Sama priprava računalnika za delo učencem ni tako zelo zanimiva, saj so njihove misli, ko zagledajo računalnik, že usmerjene k njihovem lastnemu ustvarjanju. Pri ukvarjanju s kolažnim tiskom smo opazili, da so učenci radovedno spremljali prikaz postopka te grafične tehnike. Za delo smo jih najbolj motivirali z izbiro materialov različnih tekstur in izdelavo lastne matrice. Dodatno jih je motiviralo to, da bomo matrice odtisnili z grafično stiskalnico. Za delo so bili motivirani tudi med prikazom tiskanja z grafično stiskalnico, nanašanjem barve na matrice in pripravo tiskanja. Demonstracija postopka izvedbe kolagrafije je bila učencem zanimiva in so jo pozorno spremljali. Glede na zgoraj zapisano in glede na odgovore učencev na zastavljena vprašanja med spremljavo lahko na naše prvo raziskovalno vprašanje odgovorimo, da so bili učenci za izvajanje grafičnih tehnik zelo motivirani in jih vsekakor še želijo izvajati.

Naslednje vprašanje je bilo, **kakšna je samostojnost oziroma spretnost učencev pri izvajanju grafičnih tehnik**. Pri grafični tehniki monotipije so učenci pri pripravi materiala pokazali samostojnost, tako da so si želeli sami pripraviti liste in matrico. Pri izvajanju pečatnega tiska je bilo približno polovica učencev spretnih in samostojnih pri izrezovanju pečatnikov iz krompirja. Pri nanašanju barve na pečatnike in odtiskovanju so bili samostojni in spretni vsi. Ugotovili smo, da pri pripravi računalnika za izvedbo likovne naloge v računalniški grafiki večina učencev ni samostojnih. Delali so po navodilih s pomočjo LCD-projektorja. Med delom jih je bilo treba spodbujati k uporabi možnosti, ki jih nudi računalnik. Med potekom izvajanja kolagrafije so učenci dobili občutek za primerno nanašanje lepila in tehniko so izvajali vedno spretnije. Učenci so samostojnost izkazali že pri pripravi materialov in pripomočkov, ki jih bodo potrebovali pri izvedbi tehnike kolažnega tiska. Samostojno so izbirali, izrezovali in lepili materiale različnih struktur po formatu likovnega ustvarjanja. Pri nanašanju grafične barve na matrice in sodelovanju pri tiskanju z grafično stiskalnico so kazali željo po samostojnosti. Povzamemo lahko, da so bili učenci manj spretni in samostojni pri izvajanju tehnike pečatnega tiska, pri ostalih grafičnih tehnikah pa spretni in njihovi starosti primerno samostojni.

Tretje raziskovalno vprašanje se je glasilo, **kakšno je poznavanje pojmov s področja grafike ob začetku in ob koncu spremljave**. Ugotovili smo, da večina učencev ni znalo razložiti pojma tiskarstvo (grafika), pojem tiskanje je znalo razložiti tretjina učencev, polovica učencev je razložilo pojem matrica. Da spadata tiskanje in odtiskovanje k likovnemu področju grafike, je vedelo pet (tretjina) učencev. Le nekaj učencev je, bolj kot vedelo, ugibalo, kako se označi odtis. Prav tako se učenci niso spomnili imen grafičnih tehnik, ki so jih že izvajali, ko pa smo jih omenili, so znali povedati, kako so jih izvajali. Ugotovili smo, da so ob začetku spremljave znali poimenovati dele računalnika in so poznali ime računalniškega programa Slikar. Večina učencev je znalo razložiti pojem odtis. Že ob začetku spremljave so poznali materiale in orodja, ki jih potrebujemo za izvedbo grafičnih tehnik. Po izvedbi zadnjih učnih enot likovne vzgoje smo ugotavljali trenutno poznavanje pojmov s področja grafike. Vsi učenci so znali razložiti pojem matrica in navesti primere, ko so matrico izdelovali. Med seboj so uspešno primerjali matrico in odtis. Prepoznali so tudi zrcalnost odtisa. Nekaj učencev je že prepoznalo grafične tehnike, s katerimi so bile narejene matrice. Ob primerjavi slike, risbe in odtisa so znali pojasniti razlike. Poimenovali so pripomočke, ki jih potrebujemo pri odtiskovanju, prepoznali so tiskarske pripomočke, našteli različne materiale za izdelavo matric. Učenci so že tudi smiselno sodelovali pri oblikovanju meril in jih znali utemeljevati. Grafične liste so opremili s potrebnimi podatki, večinoma primerno. Učenci so vedeli, da lahko odtiskujemo ročno ali z grafično stiskalnico. Vedeli so, da je pri monotipiji mogoč le en odtis, pri kolažnem tisku, kolagrafiji in računalniški grafiki pa več. Glede na zgoraj navedena opažanja lahko povzamemo, da so učenci ob začetku spremljave znali razložiti le nekatere pojme s področja grafike. Njihovo poznavanje le-teh se je širilo in utrjevalo skozi potek študije. Ob koncu študije je bilo njihovo znanje neprimerljivo večje.

Pri četrtem raziskovalnem vprašanju smo želeli ugotoviti, **kakšne so razlike v učenčevem odnosu do grafičnih tehnik ob začetku in ob koncu raziskave**. Prišli smo do zaključka, da razlike so. Pred potekom študije učenci niso imeli razvitega posebnega odnosa do grafičnih tehnik, saj se z nekaterimi še niso ukvarjali. Skozi potek spremljave so ugotovili, kako zanimivo je področje grafike, koliko različnih grafičnih tehnik lahko uporabijo pri svojem delu.

Pri petem vprašanju nas je zanimalo, **kakšen je interes za izvajanje grafičnih tehnik skozi potek študije**. Ugotovili smo, da se je interes za izvajanje grafičnih tehnik skozi potek študije stopnjeval. Učenci so kazali vedno nova navdušenja in pozitivne občutke ob ukvarjanju z vsako od izvajanih grafičnih tehnik. Ugotovili smo, da učenci kažejo največji interes za likovnovzgojno delo z uporabo računalniške grafike (dve tretjini učencev), interes za ostale grafične tehnike pa je enakomerno porazdeljen med ostale učence. Ugotovili smo tudi, da je grafika kot likovno področje glede interesa učencev zastopana enako kot ostala likovna področja.

Pri šestem vprašanju nas je zanimalo, **kakšne so materialne možnosti za izvajanje grafičnih tehnik**. Ugotovili smo, da pri izvajanju grafičnih tehnik potrebujemo nekoliko več materiala kot pri izvajanju likovnih nalog z ostalih likovnih področij (risanja, slikanja, kiparstva in prostorskega oblikovanja). Nekateri materiali so značilni le za področje grafike. Ugotovili smo, da materialne možnosti za izvedbo

grafičnih tehnik v drugem razredu osnovne šole so, kadar jih ni, jih je mogoče kupiti ali nadomestiti z dostopnejšimi.

Zaključek

Med potekom raziskave se je pokazalo, da so za učence najzanimivejši postopki izvedbe grafičnih tehnik. Ob izvajanju grafičnih tehnik učence pritegne k delu že demonstracija le-teh, ko pa ugotovijo, da bodo predstavljeno tehniko izvajali tudi sami, je njihovo navdušenje še večje. Opazili smo, da se je skozi spremljavo spremenil odnos učencev do grafike in grafičnih tehnik. Pri učnih urah so sodelovali z vedno večjim interesom, navdušenjem in občudovanjem. Ob opazovanju njihovega navdušenja pri ukvarjanju z grafičnimi tehnikami smo spoznali, kaj vse zamujajo tako učenci kot učitelji, ker običajno dejavnostim s področja grafike v šolskem letu ne namenijo toliko učnih ur, kolikor smo jim jih namenili mi v poteku študije. Med potekom študije so učitelji ostalih razredov prvega triletja kazali interes za naše delo in so nam z veseljem priskočili na pomoč ali prišli po kakšen nasvet. Večina učiteljev na naši šoli prav tako z veseljem načrtuje in izvaja likovne naloge s področja grafike. Naše delo pa bi bilo lahko še kakovostnejše, če bi imeli učitelji na razredni stopnji na voljo svojo grafično stiskalnico.

LITERATURA

- Duh, M. in Vrlič, T. (2003). *Likovna vzgoja v prvi triadi devetletne osnovne šole: priročnik za učitelje razrednega pouka*. Ljubljana: Rokus.
- Hofler, J. (1991). *Umetnostna vzgoja. (Osnove likovne umetnosti)*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Hozo, D. (1988). *Umjetnost multiorginala. Kultura grafičnega lista*. Ljubljana: ČGP Delo.
- Jesih, B. (2000). *Grafika: visoki tisk, ploski tisk*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Karlavaris, B., Kelbli, J. in Stanojevič Kastori, M. (1982). *Likovno vaspitanje za prvi razred pedagoške akademije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Paro, F. (1991). *Grafika. Marginalije u crno-bjelom*. Zagreb: Mladost.
- Sagadin, J. (1993). Kvalitativna analiza podatkov pri študiji primera II. *Sodobna pedagogika*, 44 (5–6), 217–224.
- Tacol, T. (2003). *Likovno izražanje: Didaktična izhodišča za problemski pouk likovne vzgoje v devetletni osnovni šoli*. Ljubljana: Debora.
- Tacol, T., Karim, S., Frelih, Č., Rimele, O., Kramberger, A., Klančnik, R. idr. (2004). *Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Likovna vzgoja*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Elektronski naslov: dragica.mlinaric@gmail.com

Založniški odbor je prispevek prejel 17. 3. 2009.

Recenzentski postopek je bil zaključen 2. 4. 2009.